

УДК 378+801.73]:78

ОЛЕКСЮК Ольга Миколаївна –
 доктор педагогічних наук, професор,
 завідувач кафедри теорії та методики музичного мистецтва
 Інституту мистецтв Київського університету
 імені Бориса Грінченка
 e-mail: o.oleksiuk@kubg.edu.ua

ПЕДАГОГІЧНИЙ НАРАТИВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Вища мистецька освіта як чинник сучасної культурної політики наповнена потенційними можливостями підготовки фахівців мистецького профілю за умови, якщо освітній процес та його навчально-методичне забезпечення органічно увійдуть у загальний контекст завдань модернізації освіти та підвищення ролі культури в розвитку суспільства. В особистісних сферах суб'єктів освітнього процесу у вищій школі відбувається дія механізму герменевтичного розуміння мистецького твору. Досягнення високої продуктивності різних видів занять у вищих мистецьких навчальних закладах проходить головним чином завдяки механізму розуміння тексту твору. Однак, викладач вищої школи може наповнювати власним розумінням тексти та осмислювати їх прояв у освітньому процесі. Йдеться про способи проникнення у феноменологічні глибини свідомості, занурення в «життєві» світи і ментальні структури кожного суб'єкта освітнього процесу.

Особливий інтерес у цьому контексті становить педагогічний наратив (розповідь) – фундаментальний компонент соціально-педагогічної взаємодії, що є універсальною характеристикою культури. Наратив не просто систематизує педагогічні знання, а й пропонує інтерпретацію у формі наукових, науково-популярних, художніх текстів різних жанрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Звернення до духовного досвіду викладача й студента в контексті розуміння текстів культури залишається актуальною проблемою вищої школи. На думку вчених (В. Біблер, Ю. Сенько, В. Шкунов та ін.), відкриття у культурі може відбутися за умови, що робота з текстом стала для викладача і студентів співбуттям, що упорядковує ланцюгову реакцію розуму і серця. Саме в цьому разі з нею і студент, і викладач набувають нового досвіду розуміння, який «наповнює педагогічні будні смыслом». Предметом особливої уваги стають проблеми діалогічного, допонятійного знання і розуміння. Тут набувають сили

осягнення смислів, значення знаків, правила інтерпретації текстів, тобто глибинні герменевтичні смисли феномену освіти.

У пошуках смислу свідомість «стикається» з граничними явищами, вищим роздвоєнням буття і небуття, межу яких М. Бахтін розглядав як вихідну метафору культури. На межі здійснюється спів-буття, спів-мислення, спів-розуміння, співтворчість. Межа стає тим відкритим простором, в якому поєднуються різні горизонти смислу.

На межі досвіду учасників педагогічного процесу, їхніх культур, можна розглядати і освіту як зустріч культури студента та його життєвого досвіду; культури викладача та його професійного досвіду; фрагменту соціального досвіду, включеного в цю зустріч. Отож повернення до справжніх цінностей і смислів освіти передбачає звернення до духовного досвіду викладача і студента. Культурологічним ключем до розуміння цього процесу може стати концепція М. Бахтіна.

Мета статті – висвітлити концептуальні положення педагогічного наративу у професійній підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. У гуманітарному знанні інтерпретація – фундаментальний метод роботи з текстами. Хайдеггер здійснив онтологічний поворот, вивів герменевтичну інтерпретацію за межі аналізу текстів у сферу екзистенціальної передструктури розуміння. До Хайдеггера розуміння часто розглядалося як інструмент, необхідний для вирішення практичних завдань. Хайдеггер виявив універсальний характер розуміння, вказав на його роль у розв'язанні універсальних проблем буття.

У сучасній науці поширена думка про те, що розуміння тексту (особливо художнього) може бути різним за глибиною. Розуміння і творчість стають синонімами. Творчий характер розуміння закладається вже автором твору тому, що, за М. Бахтіним, творець тексту передбачає наявність не лише адресата, а й вищого наадресата, найвище, справедливе розуміння (Бог, абсолютна істина, суд людської совісті; народний суд

історії) [5].

Входження в герменевтичне коло через «наведення мостів» від об'єктивних значень до смислів накладається на контекст культури, а потім на контекст життя конкретного суб'єкта інтерпретації. У процесі поєднання логіки матриці, яка матеріалізує наукову парадигму з логікою розповіді оформляється предмет герменевтичного розуміння, в єдності його афективних та гностичних характеристик. Таким чином відбувається трансформація образно-концептуальних моделей в моделі проблемних ситуацій, що інтерпретуються [3].

Ступінь розуміння (повнота і глибина освоєння) мистецького знання визначається рівнем рефлексування суб'єкта герменевтичної інтерпретації. Оскільки «клітинкою» свідомості є мовне значення, то одним із показників сформованості смислового ядра особистості виступає характер вербалізації, що супроводжується осягненням педагогічного знання, в тому числі вміння в процесі дослідження, осмислення та конструювання музичного тексту усвідомлено проводити термінологізацію та детермінологізацію, метафоризацію та деме́тафоризацію. Це свідчить про вміння вбачати та відчувати двояку сутність предмету інтерпретації (його понятійне та образне начала) та про досягнуту здатність пізнавати педагогічні істини через їхнє «проживання» [3, с. 127].

Варто зазначити, що педагогічні та загальногуманітарні тексти потенційно насичені смислами. Окрім цього, в наративах закладена ідея *варіативності смислу* (розроблена в коментаторських традиціях релігійних шкіл, зокрема, у вченнях Філона Александрійського про букввальний, алегоричний, історичний та священний смисл Святого Письма).

З позиції педагогічної герменевтики є цікавими наративи двох видів: розповіді, збережені в творах художньої літератури (прози та поезії), а також наратив, створений суб'єктом інтерпретації педагогічного знання. У зв'язку з цим у процесі професійної підготовки педагога та з метою його самоосвіти доцільним є спеціально організоване конструювання (написання) оповідальних текстів різних жанрів, серед яких найбільшу цінність для засвоєння знань мають жанри, в яких яскраво представлені особистісний смисл осягання. Це *листи, сповіді, автобіографії, біографії, щоденники, коментарі, портретні замальовки дітей, письмові розмови з вихованцями, педагогічні*

афоризми, сценарії, конспекти уроків з позначками на полях та інші тексти-наративи, які дають можливість вступити в діалог з собою, поєднувати розуміння з саморозумінням, розуміння з переживанням знань; за В. Біблером, поєднати «логіку руху в предмет з логікою руху «в людину» (в А. Лосева: повне розуміння – це «... звернення того, хто розуміє, у факт нашого власного життя»). Перераховані жанри текстів можна назвати жанрами власне життєдіяльності, цінність і перевага яких визначається, насамперед, тим, що автором таких текстів є безпосередньо суб'єкт розуміння, який, проєктуючи себе та свою долю на предмет інтерпретації, «прагне впізнати себе в тому, що він розуміє» (Ю. Хабермас); окрім цього, такі тексти характеризуються творчим характером (стиль), значною мірою рефлексивністю авторів, присутністю в текстах когнітивного та афективного аспектів [2, с. 214].

В основі творчого конструювання вищезгаданих текстів лежить самоспостереження, якому герменевтика надає важливого значення. К. Роджерс з цього приводу писав: «Одним із важливих шляхів пізнання є формування внутрішніх гіпотез, які ми перевіряємо, звертаючись до внутрішнього досвіду» [4, с. 204].

М. Бахтін надавав особливого значення «бажанню до поширення думок у світі», тобто особливій мотиваційній готовності, яка є необхідною умовою діалогу особистості з Іншим. У діалозі з Іншим особистість, усвідомлюючи свою неповторність, шляхом самостійних аналітичних роздумів. Таким чином, діалог з самим собою у найрізноманітніших формах через виводить особистість на інтерпретацію знань і вражень про світ в єдності когнітивного та афективного аспектів розуміння. Аналізуючи думки науковця А. Закірова робить висновки, що у зв'язку з цим, вільне оперування смисловою інформацією, мовною формою вираження своїх думок і почуттів є необхідною умовою розуміння реальності [3, с. 126]. Професіонал – це не тільки людина знаюча, а й людина, яка спілкується, створює смисли.

У професійному становленні майбутнього вчителя музичного мистецтва та його безпосередній діяльності записи особистого характеру мають неперевірене унікальне значення. Відомо, що В. Сухомлинський радив кожному педагогу вести щоденник, особисті записи, нотатки – джерело роздумів і творчості («...у записах щоденника обов'язково прийде до

найвищого в собі...»). Предметом щоденникових роздумів можуть стати конкретні типові і нестандартні ситуації, вчинки і настрої вихованців, професійні суперечки, тощо. Повноцінний і активний професійний саморозвиток майбутнього педагога можливий тільки на основі глибокого обдумування і проживання власного життєвого досвіду. Роботу над педагогічним щоденником В. Сухомлинський вважав найшасливішими хвилинами педагогічної діяльності, «хвилинами солодких роздумів та вільної думки» [8, с. 280]. Аналіз документальних матеріалів з педагогічних архівів відомих педагогів-майстрів, свідчить про те, що записи особистого характеру мали неоціненну значущість для розуміння та інтерпретації життєвого педагогічного контексту, самопізнання та рефлексування особистості.

В аспекті педагогічної герменевтики становлення та саморозвиток особистості визначається становленням її смислових утворень. Характеризуючи механізми смислоутворення у процесі особистісного саморозвитку, неможливо не згадати дослідження В. Франкла «Людина в пошуках смислу» [9]. За В. Франклом, дуже важливим для людини є заняття їх позиції «над смислом». У пошуку смислів особистість в стані самоусунення знаходить кращий для себе смисл. Самобудова людини відбувається в міру осягнення смислу та супроводжується прийняттям рішення. За В. Франклом, «осягнення» особистістю смислу проходить на вищому рівні її розвитку, аніж «присвоєння» вже відомих готових смислів (значень). Говорячи про процес професійного та особистісного становлення педагога, важливо усвідомлювати та розуміти логіку руху, зумовлену особистісними смислами: у процесі професійного саморозвитку формується ставлення суб'єкта до самого себе, до конкретних подій минулого, теперішнього і майбутнього. Особистість як розвивальна система, рефлексивно оцінює власний унікальний *досвід життя*, якісно змінюється у відповідності з компонентами цього *досвіду*.

Отже потрібні методи, що забезпечать опанування цією сучасною художньо-творчою технологією, яка стає альтернативою інформаційно технократичних способів отримання інформації.

Ефективними виявилися й пропозиції стосовно етапності виникнення метафори. Механізм конструювання метафори рекомендовано уявити як ряд розумових операцій: виникнення авторського задуму,

пошук об'єкта (основи метафори), який дозволяє автору виразити свою ідею. Під час цього завдяки асоціації виникають образи і поняття, серед яких слід обрати образні, яскраві. Потім слід здійснити вибір допоміжного об'єкта, який також є образним компонентом. Саме через можливість припущення «якби» виникає у свідомості образно асоціативні комплекси. І на третьому етапі створюється в уявленні «ідеальна реальність» з метою отримати новий смисловий результат з багатоплановими асоціаціями.

Визнаючи перспективність педагогічного *нарративу* у творчому розвитку особистості вчителя підкреслимо, що для вчителя музичного мистецтва він виступає *художньо-педагогічним нарративом*. Це педагогічний творчий ресурс інтерпретується як вербально-образний засіб впливу на багатоканальне осягнення особистістю художнього смислу твору, що стає забезпечує стратегію вибору художньо-образної його інтерпретації під час сприйняття та виконання. Він є педагогічною технологією, однак потребує для використання також низки креативних методів, що дозволяють її реалізувати [6].

Таким чином, герменевтичне поєднання парадигмального та *нарративного* способів інтерпретації педагогічного знання на основі дослідження змісту педагогічного знання, його логіки, структурно-системних зв'язків, з одного боку, і розумінням ціннісної сторони знання, усвідомленого напрацювання музикантом-педагогом особистісних смислів, з іншої, забезпечують взаємодоповнення пізнавального та ціннісно-смислового аспектів осягнення загально гуманітарного досвіду. Спеціальне стимулювання смислоутворення створює сприятливі умови для пошуку, визначення та усвідомлення зв'язків між об'єктивним значенням педагогічного знання, універсальними культурно-педагогічними смислами та особистісним смислом, що сприяє виявленню та активізації гуманістичного потенціалу педагогічного знання [3].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Важливою є спроба використання світоглядного та інтелектуального потенціалу філософської етики в сучасному освітньому процесі. Націленість на технологізм, інформативність та прагматизм в сучасній освіті абсолютно не допоможе вирішити складні світоглядні проблеми, які постають перед сучасною людиною.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бахтин М. М. Проблемы поэтики Достоевского / М. М. Бахтин. – 4-е изд. – М: Сов. Россия, 1979. – 318 с.
2. Закирова А. Ф. Основы педагогической герменевтики: авторский курс лекций: учебное пособие / А. Ф. Закирова. – Тюмень: Издательство Тюменского государственного университета, 2011. – 324 с.
3. Закирова А. Ф. Теоретические основы педагогической герменевтики: Монография / А. Ф. Закирова. – Тюмень: Издательство Тюменского государственного университета, 2001. – 152 с.
4. История зарубежной психологии / Под ред. П. Я. Гальперина. – М., 1986. – 564 с.
5. Олексюк О. М., Ткач М. М., Лісун Д. В. Герменевтичний підхід у вищій мистецькій освіті: колект. монограф. / О. М. Олексюк, М. М. Ткач, Д. В. Лісун. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. – 164 с.
6. Реброва О. Є. Методи стимулювання художньо-ментальних процесів у виконавській діяльності майбутніх учителів музики та хореографії / О.Є. Реброва // Science and Education. Academic Journal of Ushynsky University. № 4 / CLVII, 2017. Education. Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського. – С. 39–45.
7. Сенько Ю. В., Шкунов В. Г. Герменевтика педагогического опыта // Педагогика. – 2012. – №2. – С. 21–29.
8. Сухомлинский В. А. Избранные сочинения: В 3-х т. / В. А. Сухомлинский. – М: Педагогика, 1979. – Т.1. – С. 279–292.
9. Франкл В. Человек в поисках смысла: Сборник: Пер. с англ. и нем. / Общ. ред. Л. Я. Гозмана и Д. А. Леонтьева; вст. ст. Д. А. Леонтьева. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.

REFERENCES

1. Bakhtin, M. M. (1979). *Problemy poetiki Dostoevskogo*. [Problems of Dostoevsky's poetics]. Moscow.
2. Zakyrova, A. F. (2011). *Osnovy pedahohycheskoy hermenevtyky: avtorskyu kurs lektsyy: uchebnoe posobyе*. [Fundamentals of

pedagogical hermeneutics: the author's course of lectures: a textbook]. Tyumen'.

3. Zakirova, A. F. (2001). *Teoreticheskiye osnovy pedagogicheskoy germenevtyki: Monografiya*. [Theoretical Foundations of Pedagogical Hermeneutics: Monograph]. Tyumen'.

4. *Istoriya zarubezhnoy psikhologii*. (1986). [History of Foreign Psychology]. Moscow.

5. Oleksyuk, O. M., Tkach, M. M., Lisun, D. V. (2013). *Hermenevtychnyi pidhid u vyshchii mystetskii osviti: kolekt.monohraf*. [Hermeneutic approach in higher artistic education: a collection. monograph]. Kyiv.

6. Rebrova, O. E. (2017). *Metody stymulyuvannya khudozhn'o-mental'nykh protsesiv u vykonavs'kiiy diyal'nosti maybutnikh uchyteliv muzyky ta khoreohrafiyi*. [Methods of stimulating artistic and mental processes in the performance of future music and choreography teachers]. Odesa.

7. Senko, Yu. V., Shkunov, V. G. (2012). *Hermenevtyka pedagogicheskogo opyta*. [Hermeneutics of pedagogical experience]. Moscow.

8. Sukhomlinskiy, V. A. (1979). *Izbrannyye sochineniya*. [Selected Works:]. Moscow.

9. Frankl, V. (1990). *Chelovek v poiskakh smysla*. [Man in search of meaning]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ОЛЕКСЮК Ольга Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики музичного мистецтва Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка

Наукові інтереси: розвиток духовного потенціалу особистості у постнекласичній мистецькій освіті.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

OLEKSIUK Olga Mykolaivna - Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Theory and Methodology of Music Art of the Institute of Arts of Borys Grinchenko Kyiv University.

Scientific interests: development of spiritual potential of the individual in post-classical artistic education.

Дата надходження рукопису 23.12.2017 р.

Рецензент – д.п.н. професор Т. Б. Стратан-Армишкова

УДК 378.147.091.3:78

ВАЛЬКЕВИЧ Раїса Андріївна –

народна артистка України, професор, професор кафедри вокально-хорових дисциплін та методики музичного виховання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
e-mail: pednauk@gmail.com

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАВСЬКОЇ ПРИРОДИ ПЕРЕВТІЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Досліджено, що робота над психологічно-природними важелями, що створюють потрібні умови розвитку творчого потенціалу особистості,

формуються на основі вільного володіння живим перевтіленням у виконавському просторі. Але вони мають бути розкриті для студента не на реальній, а на уявній основі ситуацій, що сприяють, або заважають